

Welke materialiteitsbenchmark hanteer je bij het evalueren van de getrouwheid van de jaarrekening?

Dr Niels van Nieuw Amerongen RAⁱ

d.d. 12 oktober 2018 gepubliceerd op accountant.nl: [link naar artikel op accountant.nl](#)

Inleiding en relevantie

In de praktijk is waarneembaar dat accountantsorganisaties een verschillende benchmark hanteren bij het evalueren van de getrouwheid van de jaarrekening. Er zijn bijvoorbeeld kantoren die de materialiteit als benchmark nemen voor gevonden afwijkingen, en er zijn kantoren die expliciet rekening houden met niet gevonden afwijkingen. Het ene kantoor is daarmee progressiever respectievelijk conservatiever dan het andere kantoor. Met alle begrip voor het bestaan van verschillen in professionele oordeelsvorming is het mijns inziens onwenselijk dat er in kwantitatief opzicht verschillen bestaan doordat hier sprake is van onduidelijkheid hoe de controlestandaarden geïnterpreteerd moeten worden. Interpretatieverschillen leiden tot discussies tussen accountants(organisaties) en toezichhouders. Maar die interpretatieverschillen kunnen er ook toe leiden dat de ene accountant een jaarrekening voorziet van een goedkeurende verklaring, terwijl de andere accountant diezelfde jaarrekening zou voorzien van een verklaring met beperking of zelfs een afkeurende controleverklaring. In deze bijdrage schets ik beide benaderingswijzen vanuit het perspectief van de controlestandaarden 320 en 450 en probeer ik te komen tot een praktisch voorstel dat recht doet aan beide interpretatiewijzen.

Twee opmerkingen vooraf:

- Om de leesbaarheid van dit artikel en de transparantie te vergroten heb ik er voor gekozen om de teksten uit de controlestandaarden zoveel mogelijk letterlijk over te nemen in afzonderlijke kaders. Dan kan de lezer zelf een mening vormen over wat er letterlijk in de standaarden staat, en wat interpretatie is.
- Hoewel strikt genomen 'evaluatie van afwijkingen' het onderwerp is van een afzonderlijke standaard (450) kan deze niet los worden gezien van de voorafgaande gerelateerde standaard (320). Om die reden heb ik er voor gekozen om te starten met de behandeling van standaard 320 en niet te starten met de eigenlijke evaluatiestandaard (450).

Praktijkvoorbeeld

Omdat het onderwerp in de kern nogal "droge stof" is, is het dienstig om te starten met een getallenvoorbeeld. Dit getallenvoorbeeld wordt onderstaand gepresenteerd. In de voorbeelduitwerking is een viertal varianten opgenomen. Dat lijkt meer dan de twee varianten die in de inleiding werden benoemd, maar in de kern draait het in de varianten om hetzelfde gegeven: hoe functioneert de uitvoeringsmaterialiteit en de zogenaamde ruimte voor niet-gedetectede afwijkingen in de evaluatie van afwijkingen? Uit het voorbeeld wordt direct duidelijk dat alleen variant 1 leidt tot goedkeuring, en de overige drie varianten tot afkeuring. Je zou de aanhangers van variant 1 de "rekkelijken" kunnen noemen, en aanhangers van de andere varianten de "preciezen" waarbij de ene fanclub preciezer is dan de andere.

Praktijkvoorbeeld

Kerngegevens

Materialiteit	€	200.000	
Uitvoeringsmaterialiteit	€	120.000	(60%)
Ruimte	€	80.000	

Geconstateerde afwijkingen	€	250.000
Hiervan is gecorrigeerd	€	125.000
Ongecorrigeerde afwijkingen	€	125.000

Variant 1: De materialiteit is afkapgrens

Ongecorrigeerde afwijkingen	€	125.000
Materialiteit	€	200.000

Conclusie: goedkeuren

Variant 2: De ruimte (M - UM) is afkapgrens

Ongecorrigeerde afwijkingen	€	125.000
Ruimte	€	80.000

Toelichting: in dit voorbeeld kun je ook beide bedragen bij elkaar optellen en vergelijken met de M van 200k; conclusie blijft hetzelfde.

Conclusie: afkeuren

Variant 3: De UM is afkapgrens

Ongecorrigeerde afwijkingen	€	125.000
Uitvoeringsmaterialiteit	€	120.000

Toelichting: in dit voorbeeld wordt de UM gezien als maximale afwijking.

Conclusie: afkeuren

Variant 4: Ongecorrigeerde afwijking + maximale afwijking

Ongecorrigeerde afwijkingen	€	125.000
UM/maximale afwijking	€	120.000
	€	245.000
Materialiteit	€	200.000

Conclusie: afkeuren

Definities

Deze verkenning start met de definitie van een tweetal kernbegrippen: materialiteit ("het materieel belang" kan als equivalent hiervan worden beschouwd) en uitvoeringsmaterialiteit.

Definitie materialiteit

"Afwijkingen, met inbegrip van weglatingen, afzonderlijk of gezamenlijk, worden *van materieel belang* geacht indien daarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat zij een invloed zullen hebben op de economische beslissingen die gebruikers op basis van de

financiële overzichten nemen.”
[COS 320.2]

Uit deze definitie volgt dat sprake is van een gebruikersbenadering. Dit impliceert op voorhand dat – als sprake is van een bredere en niet direct benaderbare gebruikerskring – sprake is van een complex afwegingsproces, waarvoor professionele oordeelsvorming vereist is. Op dit punt kom ik aan het eind van het artikel terug. Op deze plaats vervolg ik vooral met een technisch, mechanische benadering van de foutevaluatie.

Definitie uitvoeringsmaterialiteit

“Het bedrag of de bedragen die door de accountant op een *lager materialiteitsniveau* dan voor de financiële overzichten als geheel is (zijn) vastgesteld om de waarschijnlijkheid dat het totaal van *niet-gecorrigeerde* en *niet-gedetectedeerde afwijkingen* het materialiteitsniveau voor de financiële overzichten als geheel overschrijdt, tot een passend laag niveau terug te brengen.”

[COS 320.9]

Bij deze definitie wordt voor het eerst in de NV COS onderscheid gemaakt tussen fouten die gedetecteerd (en niet gecorrigeerd) en niet-gedetectedeerd worden. De “preciezen” scoren 1-0.

Maar, met welk doel heeft de standard setter de uitvoeringsmaterialiteit in de controlestandaarden opgenomen? Dat is te lezen in het volgende vereiste:

Doel uitvoeringsmaterialiteit

“De accountant dient de uitvoeringsmaterialiteit voor de inschatting van de risico’s op een afwijking van materieel belang en de bepaling van de aard, timing en omvang van verdere controlewerkzaamheden te bepalen.” (Zie Par. A13)

[COS 320.11]

Uit vereiste 11 van COS 320 kan worden afgeleid dat de uitvoeringsmaterialiteit een tweeledig doel dient:

1. De uitvoeringsmaterialiteit is dienstig aan de werkzaamheden voor de risico-inschatting betreffende materiële afwijkingen;
2. De uitvoeringsmaterialiteit is dienstig aan het bepalen van de hoeveelheid en aard van het controlewerk.

COS 320 heeft als focus de plannings- en uitvoeringsfase van de controle. En dat zie je terug in het doel van de materialiteit: het geeft voorafgaand en gedurende de controle input voor de controleaanpak. COS 320.13 geeft nog een specifieke aanwijzing voor de situatie dat gedurende de controle het materialiteitsniveau wordt herzien; in een dergelijke situatie moet ook de uitvoeringsmaterialiteit worden heroverwogen. Maar nog steeds gaat het dan over de uitvoeringsfase van de controle en niet de evaluatiefase. Het is daarom mijns inziens ook niet toevallig dat de term uitvoeringsmaterialiteit in COS 450 (de evaluatiefase van de controle) niet meer terugkomt. Voorzichtig noteer ik dat de rekkelijken de score weer op gelijke hoogte brengen. Maar, laten de rekkelijken niet te vroeg juichen. Want het begrip uitvoeringsmaterialiteit kan dan wel beperkt zijn tot de planning- en uitvoeringsfase, maar het begrip “niet-gedetectedeerde afwijkingen” krijgt een vervolg.

Speelruimte voor niet-gedetecteerde afwijkingen

Vanuit vereiste 320.11 wordt verwezen naar de toelichtende paragraaf 320.A13. Daarin staat het volgende:

“Wanneer de *planning* van de controle er alleen op gericht is individuele afwijkingen van materieel belang te detecteren, wordt voorbijgegaan aan het feit dat het totaal van de individuele afwijkingen die niet van materieel belang zijn, ertoe kan leiden dat de financiële overzichten een afwijking van materieel belang bevatten, en wordt geen *speelruimte* gelaten voor mogelijke *niet-gedetecteerde afwijkingen*.
Uitvoeringsmaterialiteit (die gedefinieerd is als één of meer bedragen) wordt vastgesteld om de *waarschijnlijkheid* dat het *totaal van niet-gecorrigeerde en niet-gedetecteerde afwijkingen* in de financiële overzichten de *materialiteit* voor de financiële overzichten als geheel overschrijdt, tot een passend laag niveau terug te brengen.”
[COS 320.A13]

Als je de controle op het niveau van de materialiteit insteekt, zul je mogelijk afwijkingen niet detecteren die opgeteld bij de gedetecteerde afwijkingen alsnog van materieel belang zijn. Met andere woorden: je moet bij het plannen¹ van de omvang en diepgang van de controle een spade dieper insteken (conservatiever) zodat je aan het eind van de rit kunt stellen dat (met een redelijke mate van zekerheid) geen extra individueel niet materiële afwijkingen opgeteld bij de gedetecteerde afwijkingen alsnog materieel worden. De controleaanpak moet er in voorzien dat je binnen die *safety zone* blijft.

De “preciezen” lijken gelijk te krijgen doordat deze toelichtende paragraaf een expliciet vergelijk maakt tussen het materialiteitsniveau en de optelsom van niet-gecorrigeerde en niet-gedetecteerde afwijkingen, maar bedacht moet ook worden dat het hier niet de evaluatiefase, maar de planningsfase betreft (zie ook voetnoot 1).

Ik leg ook nog even de vinger bij het woord “waarschijnlijkheid”. De controleaanpak is gebaseerd op risico-inschattingen; de werkzaamheden die op deze basis worden uitgevoerd, leiden tot de conclusie dat de verantwoording met een redelijke mate van zekerheid vrij is van materiële fouten (al dan niet het gevolg van fraude). Er zijn in de praktijk controlemethodologieën die wat meer in de kwalitatieve hoek zitten (beschrijvenderwijs invulling gevend aan de professionele oordeelsvorming) en controlemethodologieën die wat meer in de kwantitatieve hoek zitten. In de praktijk is tegenwoordig ook in toenemende mate sprake van voorbeelden van deze laatste variant waarbij (statistische of niet-statistische) steekproeven hun intrede doen. De “preciezen” zitten meer in de kwantitatieve hoek. Zij geven aan het begrip waarschijnlijkheid ook een kwantitatieve invulling. Daarmee introduceren zij ook (in afwijking van de controlestandaarden) een tweetal nieuwe begrippen: de maximale afwijking en de (meest) waarschijnlijke afwijking. Dit wordt onder andere duidelijk in de SRA controlefilosofie die onderscheid maakt tussen bekende of feitelijke afwijkingen en de waarschijnlijke afwijkingen. De categorie waarschijnlijke afwijkingen wordt dan onderscheiden in:

- Geprojecteerde afwijkingen
- Inschattingsafwijkingen
- Afwijkingen gevonden bij cijferanalyse.

¹ In de eerste zin van 320.A13 hanteert de standard setter expliciet het woord “planning”. Kennelijk speelt deze toelichtende tekst in de planningsfase van de controle.

Dit onderscheid is "waarschijnlijk" gebaseerd op COS 450.A6, maar daarbij dient dan direct te worden opgemerkt dat het begrip "waarschijnlijke afwijking" daarin niet wordt genoemd. Hiermee wil mijnerzijds niet gezegd zijn dat het niet goed of verantwoord zou zijn om dit begrip "waarschijnlijke afwijking" in de controlefilosofie te introduceren, maar het wordt niet rechtstreeks zo voorgeschreven door de controlestandaard; het vergt interpretatie van de standaarden. De "preciezen" geven invulling aan het begrip waarschijnlijkheid door aan de voorkant van de controle (en waar nodig tijdens de controle te herzien) die werkzaamheden te verrichten die nodig zijn om te voorkomen dat aan het eind van de rit het risico van individuele niet-materiële afwijkingen opgeteld tot een materiële afwijking leidt. Deze analyse brengt de score op 2-2.

De controleaanpak herzien en het begrip "Andere afwijkingen"

Foutevaluatie kent een tweetal aspecten die successievelijk moeten worden overwogen:

1. Heb ik voldoende werkzaamheden verricht?
2. Is de jaarrekening vrij van afwijkingen van materieel belang?

Vraag 1 gaat noodzakelijkerwijs aan vraag 2 vooraf. Als het antwoord op vraag 1 negatief is, moet eerst meer werk worden gedaan voordat aan de beantwoording van vraag 2 wordt toegekomen. Vraag 2 is het eigenlijke vraagstuk van dit artikel. Vraag 1 komt inhoudelijk tot uitdrukking in COS 450.6:

"De accountant dient te bepalen of de algehele controleaanpak en het controleprogramma moeten worden herzien indien:

- de aard van de geïdentificeerde afwijkingen en de omstandigheden waarin deze voorkomen, erop wijzen dat andere afwijkingen kunnen bestaan die, indien samengevoegd bij tijdens de controle geaccumuleerde afwijkingen, van materieel belang kunnen zijn; of (Zie Par. A7)
- het totaal van de tijdens de controle geaccumuleerde afwijkingen de overeenkomstig Standaard 320 bepaalde materialiteit benadert. (Zie Par. A8)"

[COS 450.6]

Of je voldoende werk hebt verricht in de controle wordt blijkens bovenstaand vereiste mede bepaald op basis van twee overwegingen: (a) zijn er – op basis van gedetecteerde afwijkingen - signalen dat er nog *andere afwijkingen* zouden kunnen bestaan? (b) geven de uitkomsten van de controle (tot zover) aan dat het totaal van afwijkingen in de *danger zone* zit?

Beide punten doen het vermoeden ontstaan dat sprake is van niet-gedetecteerde afwijkingen; je hebt hiervoor als het ware concrete aanwijzingen of signalen. Als sprake is van een gevonden afwijking zul je een diepgaandere analyse moeten doen van de achtergronden van deze afwijking: hoe heeft de afwijking zich kunnen voordoen? Die oorzakenanalyse kan je veel vertellen over de algehele (on)hygiëne. Het is vergelijkbaar met wat in COS 240.35 staat vermeld: een fraudegeval is meestal geen geïsoleerde gebeurtenis. Als het opsporen van fouten de kerntaak is van de accountant, en je vindt vervolgens fouten, dan is het ook logisch dat je die gevonden fouten met bijzondere belangstelling evalueert en verder kijkt naar je neus lang is. En je overweegt dus serieus om meer werkzaamheden te gaan doen omdat je foutverwachting is aangepast. Het tweede punt illustreert dat je een zone overgang hebt: van *safety zone* naar *danger zone*. De *safety zone* ofwel speelruimte had te maken met niet-gedetecteerde afwijkingen. Die speelruimte is er niet langer, en je

zult aan de bak moeten met meer voorzichtigheid; je verlaagt mogelijk op basis van kwalitatieve overwegingen het materialiteitsniveau en daarom ook ("waarschijnlijk") het niveau van de uitvoeringsmaterialiteit.

Voor een beter begrip over de reikwijdte van de "preciezen" is het dienstig nog even kort naar de bijbehorende A-paragraaf 8 te kijken:

"Indien de tijdens de controle geaccumuleerde afwijkingen gezamenlijk de overeenkomstig Standaard 320 **bepaalde materialiteit benaderen**, kan er sprake zijn van een groter dan aanvaardbaar laag risiconiveau dat mogelijkwijs **niet-gedetecteerde afwijkingen**, indien samengevoegd bij alle tijdens de controle geaccumuleerde afwijkingen, de **materialiteit overschrijden**. Het steekproefrisico en het uitvoeringsrisico, standaard 530, paragraaf 5c en 5d, kunnen tot gevolg hebben dat er niet-gedetecteerde afwijkingen voorkomen."

[450.A8]

Deze toelichtende paragraaf laat duidelijk zien dat niet-gedetecteerde afwijkingen samen hangen met het steekproefrisico en het uitvoeringsrisico. Het steekproefrisico is "het risico dat de conclusie van de accountant op basis van een steekproef kan verschillen van de conclusie die zou zijn bereikt als de populatie als geheel was onderworpen aan dezelfde controlemaatregel". Populair gezegd: een accountant doet geen integrale controle, maar een controle op basis van deelwaarnemingen of steekproeven. Daarmee bestaat het risico dat niet alle afwijkingen worden gedetecteerd. Eerder schreef ik al dat juist het hanteren van een lager materialiteitsniveau (nl de uitvoeringsmaterialiteit) er toe moet bijdragen dat dit risico tot een aanvaardbaar laag niveau wordt gereduceerd. Het uitvoeringsrisico is het risico dat de accountant een foutieve conclusie trekt om redenen die geen verband houden met het steekproefrisico. COS 530.A1 noemt hiervan enkele voorbeelden:

- het gebruikmaken van niet passende controlewerkzaamheden;
- het verkeerd interpreteren van controle-informatie; of
- het niet detecteren van een afwijking of deviatie.

Bij het uitvoeringsrisico moet je dus denken aan allerhande fouten die tijdens de uitvoering van het werk aan de orde komen. Daarom is het ook logisch dat je voorafgaand aan het tekenen van de controleverklaring de vraag stelt (vraag 1) of je voldoende werk hebt gedaan (voldoende geschikte controle-informatie hebt verkregen).

Voor de goede orde breng ik het cijfermatige voorbeeld dat eerder werd genoemd in herinnering. Als sprake is van EUR 250k aan geconstateerde afwijkingen (waarvan EUR 125k is gecorrigeerd) zul je je bij vraag 1 de vraag moeten stellen of het gevonden niveau van afwijkingen spoort met de foutverwachting die je in de planningsfase van de controle had. Een uitvoeringsmaterialiteit van 60% impliceert dat de accountant verwacht relatief veel afwijkingen niet te detecteren. De optelsom van geaccumuleerde afwijkingen (EUR 250k) en de ruimte voor niet-gedetecteerde afwijkingen (EUR 80k) bedraagt EUR 330k en is ruimschoots boven de EUR 200k. In dit voorbeeld vindt de accountant veel afwijkingen, en is dus de eerste vraag of de initiële aanname van 60% wel goed is geweest, en of deze uitvoeringsmaterialiteit mogelijkwijs niet nog naar beneden moet worden bijgesteld (naar bijvoorbeeld 50%) en aanvullend werk gedaan moet worden. Een vraag die op dit punt gesteld kan worden is of überhaupt de conclusie mogelijk is om – in de situatie zoals

hiervoor is gesteld – te kunnen concluderen dat er voldoende werk is verricht en deze gegevens aanleiding zijn om door te kunnen naar vraag 2².

COS 450.6 geeft geen antwoord op vraag 2 (is de jaarrekening vrij van afwijkingen van materieel belang?). Tegelijk laat de tweede bullet (uit COS 450.6) wel zien dat het materialiteitsniveau de absolute *bottom line* is. De tussenstand blijft nog even gelijk omdat het vorenstaande over een ander vraagstuk (vraag 1) ging.

De hoofdregel van 450 betreffende evaluatie van niet-gecorrigeerde afwijkingen

Vraag 2 vindt haar grondslag in COS 450.11:

“De accountant dient te bepalen of *niet-gecorrigeerde afwijkingen*, afzonderlijk of gezamenlijk, *van materieel belang* zijn. Hierbij dient hij het volgende te overwegen:

- de omvang en de aard van de afwijkingen, zowel in relatie tot bepaalde transactiestromen, rekeningsaldi of toelichtingen en de financiële overzichten als geheel als in relatie tot de specifieke omstandigheden waarin zij voorkomen; en (Zie Par. A16, A17, A18, A19, A20, A21, A22, A24 en A25)
- de invloed van niet-gecorrigeerde afwijkingen die verband houden met voorgaande verslagperioden, op de relevante transactiestromen, rekeningsaldi of toelichtingen en de financiële overzichten als geheel. (Zie Par. A23)”

[COS 450.11]

Dit vereiste gebruikt uitsluitend de termen “niet-gecorrigeerde afwijkingen” en “van materieel belang”. Wat betreft de term “van materieel belang” wordt op deze plaats niet meer gerept over uitvoeringsmaterialiteit, speelruimte voor niet-gedetectede afwijkingen, etc. Wat betreft de “niet-gecorrigeerde afwijkingen” zou je verwachten dat als de niet-gedetectede afwijkingen relevant zouden zijn bij deze afweging, deze ook expliciet benoemd zouden worden. Er is immers sprake van een vereiste? En: de juiste toepassing van dit vereiste heeft finale goedkeuring of afkeuring tot gevolg! Komen de “rekkelijken” nu op voorsprong? Daarvoor is het zinvol nog even naar één van de bijbehorende A-paragrafen te gaan:

“Bij het bepalen of *niet-gecorrigeerde afwijkingen* naar hun aard van materieel belang zijn, zoals vereist op grond van paragraaf 11 van deze Standaard, houdt de accountant rekening met niet-gecorrigeerde afwijkingen in bedragen en toelichtingen. Dergelijke afwijkingen kunnen *van materieel belang* worden beschouwd hetzij individueel, hetzij in combinatie met **andere afwijkingen**. Bijvoorbeeld, afhankelijk van de afwijkingen die zijn geïdentificeerd in de toelichtingen, kan de accountant overwegen of:

- geïdentificeerde fouten aanhoudend of van diepgaande invloed zijn; of
- een aantal van die geïdentificeerde afwijkingen relevant zijn voor dezelfde aangelegenheid, en collectief beschouwd het begrip van de gebruikers van die aangelegenheid kan beïnvloeden.”

[450.A18]

Eerder schreef ik, naar aanleiding van COS 450.6, dat de COS met de term “andere afwijkingen” bedoeld: “niet-gedetectede afwijkingen”. Echter, aan de voorbeelden die in 450.A18 genoemd worden, kun je ontlenen dat hier sprake is van *andere gedetecteerde*

² Deze vraag laat ik in deze bijdrage onbeantwoord, omdat dit niet het kernonderwerp van dit artikel vormt en de complexiteit van dit deelonderwerp een afzonderlijk artikel rechtvaardigt.

afwijkingen die in onderlinge samenhang moeten worden beschouwd. De niet-gedetecteerde afwijkingen doen er in deze fase van de controle (nogmaals, nadat is vastgesteld dat je voldoende werk hebt verricht) niet meer toe.

Tenslotte leg ik de vinger bij de vereisten van COS 450.12 en 450.14:

“De accountant dient *niet-gecorrigeerde afwijkingen* alsmede de invloed die deze, afzonderlijk of gezamenlijk, *op zijn oordeel in de controleverklaring* kunnen hebben, aan de met governance belaste personen mee te delen, tenzij dit op grond van wet- of regelgeving (zie voetnoot bij paragraaf 8) verboden is. In deze mededeling dient de accountant *niet-gecorrigeerde afwijkingen* die *van materieel belang* zijn, *afzonderlijk* te vermelden. De accountant dient te verzoeken om de niet-gecorrigeerde afwijkingen te corrigeren. (zie Par. A26, A27 en A28)”

[COS450.12]

“De accountant dient bij het management en, in voorkomend geval, bij de met governance belaste personen om een schriftelijke bevestiging te verzoeken dat zij van oordeel zijn dat de invloed van *niet-gecorrigeerde afwijkingen*, afzonderlijk of gezamenlijk, *niet van materieel belang* is voor de financiële overzichten als geheel. Een overzicht van deze elementen dient te worden opgenomen in of toegevoegd aan de schriftelijke bevestiging. (Zie Par. A29)”

[COS 450.14]

Vereiste 12 betreft de communicatie vanuit de accountant, en vereiste 14 betreft de communicatie vanuit het governance orgaan van de opdrachtgever voor de controle. In beide gevallen wordt uitsluitend de term niet-gecorrigeerde afwijkingen gehanteerd. Als de niet-gedetecteerde afwijkingen (in de vorm van een maximale of meest waarschijnlijke afwijking) relevant zouden zijn in het kader van de eindafwegingen die de accountant maakt, dan had het voor de hand gelegen als de *standard setter* dit had inbegrepen in de controlestandaarden.

Op dit punt concludeer ik dat de “rekkelijken” weer een punt scoren, en wel in de absolute slotfase³. Ik haast me om daaraan toe te voegen dat ik met de toelichtende paragraaf 450.A19 niet goed raad weet. Deze A-paragraaf gaat over het compenseren van afwijkingen binnen een post of transactiestroom. Dit maakt onderdeel uit van vraagstuk 2. Het gaat om de volgende passage:

Compensatie en niet-gedetecteerde afwijkingen

“...Het kan passend zijn om afwijkingen binnen eenzelfde rekeningsaldo of transactiestroom te compenseren; er wordt evenwel rekening gehouden met het risico dat er nog **andere niet-gedetecteerde afwijkingen** kunnen voorkomen, voordat wordt geconcludeerd dat het passend is om zelfs niet van materieel belang zijnde afwijkingen te compenseren...”

[COS 450.A19]

Dus: bij het overwegen van compensatie van afwijkingen binnen posten of transactiestromen houdt de accountant (wel) rekening met het *risico* van andere niet-gedetecteerde afwijkingen. Hoewel het gissen is naar de exacte bedoeling van de *standard setter* zou een

³ Met dank aan de *swung* die Wilfred Genee wekelijks zo prachtig verwoordt.

mogelijke denkrichting kunnen zijn wat achter het informatie-icoontje in 450.A19 staat vermeld:

“Wanneer de accountant een aantal niet van materieel belang zijnde afwijkingen binnen eenzelfde rekeningsaldo of transactiestroom identificeert, kan het nodig zijn dat hij het risico op een afwijking van materieel belang voor dat rekeningsaldo of die transactiestroom opnieuw inschat.”

[i-icoon bij COS 450.A19]

Hieruit zou je wellicht kunnen afleiden dat vraagstuk 1 en vraagstuk 2 min of meer in elkaar overlopen en dat de accountant ook bij vraagstuk 2 steeds alert moet zijn of zijn initiële en afsluitende risico-inschatting (vraagstuk 1) wel goed is geweest. Zie COS 320.11.

In de laatste paragraaf geef ik overwegingen om te komen tot een praktisch toepasbare aanpak.

Conclusie: een pragmatische en professioneel-kritische aanpak

In het voorgaande is een voornamelijk technische uiteenzetting opgenomen op basis van de controlestandaarden 320 en 450. Hoewel de splitsing in een tweetal standaarden de clarity zou moeten dienen (voorafgaand aan de *clarified international standards on auditing* in 2010 was immers sprake van één standaard over de toepassing van materialiteit), is er kennelijk nog steeds sprake van verwarring. Een oplossingsrichting ligt mijns inziens besloten in COS 320.A13. Deze toelichtende paragraaf bestempelt het vraagstuk van de uitvoeringsmaterialiteit als zijnde “geen eenvoudige mechanische berekening”. En in vooral COS 320 wordt expliciet veelvuldig de term professionele oordeelsvorming gehanteerd (gek genoeg minder in COS 450). Het praktische voorstel luidt als volgt:

- Concludeer eerst positief over de vraag of voldoende werkzaamheden zijn verricht. Dit is belangrijk omdat er ook controlemethodologieën bestaan die in de praktijk geen helder onderscheid maken tussen dit vraagstuk en het vraagstuk omtrent de getrouwheid van de jaarrekening.
- Hanteer in kwantitatieve zin de definitieve materialiteit als *default* waarde, gebaseerd op de hoofdregel van COS 450.11.
- Wees extreem alert op omstandigheden die er op duiden dat de *default* waarde niet passend is.
 - a. Dat betekent dat je bij vraagstuk 1 – ook als je positief concludeert – alert bent op de aanwezige omstandigheden (o.a. wijziging in risico-inschattingen, het beeld van de gevonden afwijkingen wijkt af van voorgaande jaren, etc.). De lijst met voorbeelden van omstandigheden (zie COS 450.A21) kan hierbij dienstig zijn.
 - b. Dat betekent dat je in het handboek controle ook een (procentuele) normwaarde definieert waarboven je vindt dat je in de *danger zone* acteert.
 - c. Bij twijfel niet inhalen. Grotere accountantsorganisaties hebben consultatieprocedures en/of panels voor complexere zaken (Fraude, Going Concern, afwijkende strekking van controleverklaringen). De organisatie kan overwegen om consultatieprocedures in te stellen wanneer de interne normwaarde wordt overschreden.

Als accountant kun je het verschil maken in deze fase van de controle. Het gaat er dan niet om dat je de grenzen opzoekt van wat nog net wel en net niet meer kan. Verschillen in

oordeelsvorming kunnen blijven bestaan, ook bij het hanteren van dit pragmatische voorstel. Tegelijkertijd is het gemakkelijker aan de buitenwereld uit te leggen als er binnen het accountantsberoep één benchmark wordt gehanteerd.

ⁱ Niels van Nieuw Amerongen is eigenaar van advies- en trainingsbureau V&A en is tevens als associate professor Auditing & Assurance verbonden aan Nyenrode Business Universiteit.